

ФОЛЬКЛОРНО-МІФОЛОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ У ТВОРЧОСТІ С.ЧЕРКАСЕНКА (НА МАТЕРІАЛІ ЦИКЛУ «ЗЕЛЕНИЙ ШУМ»)

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Стаття присвячена аналізу міфологічного образу Зеленого Шуму в поетичному циклі С. Черкасенка. Автор досліджує символічні та емоційні функції цього образу, його зв'язок з національним відродженням, боротьбою за незалежність України та історичними трагедіями початку XX століття. У статті розкрито полісемію образу, його трансформацію від символу весняного пробудження до символу трагедії, війни та смерті.

Ключові слова: міфопоетика, інтерпретація, лірика, міфологема, символ.

Abstract

The article is dedicated to the analysis of the mythological image of the Green Noise in S. Cherkasenko's poetic cycle. The author explores the symbolic and emotional functions of this image, its connection with the national revival, the struggle for Ukraine's independence, and the historical tragedies of the early 20th century. The article reveals the polysemy of the image, its transformation from a symbol of spring awakening to a symbol of tragedy, war, and death.

Key words: mythopoetics, interpretation, lyrics, mythologem, symbol.

Вступ

Міфологія та фольклорні наративи відіграють ключову роль у реконструкції історичної свідомості та є фундаментальною основою української літературної традиції [3]. Міфологічний світогляд давніх слов'ян, який відображає космогонічні уявлення, зафіксований у фольклорних текстах у вигляді окремих міфологем, мотивів та антропоморфних образів. Спиридон Черкасенко, використовуючи методологію символізму, інтегрував архаїчні архетипи та міфологічні мотиви у свою поетичну творчість, що сприяло розширенню його поетичного інструментарію. Поетичний дискурс Черкасенка характеризується синтезом класичних фольклорних мотивів та новаторських стилістичних прийомів, що відображають соціокультурний контекст епохи. Твори С. Черкасенка періоду 1919-1920 рр. демонструють потенціал оновлення поетичної стилістики та жанрової палітри шляхом інтеграції традиційних та міфологічних елементів, а також виконують функцію збереження національно-культурної ідентичності в умовах історичних трансформацій [5].

Метою статті є аналіз міфологічного образу Зеленого Шуму у творчості С. Черкасенка. Зокрема, дослідження має на меті виявити символічну та емоційну роль цього образу в одноіменному циклі автора, його зв'язок із національним відродженням, боротьбою за незалежність України та історичними трагедіями початку XX століття.

Основна частина

Образ Зеленого Шуму, що має багаторівневу семантику, широко представлений у фольклорній традиції, зокрема в народній пісенності та літературному дискурсі. Він асоціюється з феноменом весняного відродження, ювенільністю та вітальними процесами. Концепт «Шум» в українській культурі та міфології характеризується полісемією, що свідчить про синкретичність української фольклорної традиції та її зв'язок з природними циклами й міфологічними уявленнями. У працях Б. Грінченка, П. Чубинського цей образ трапляється у веснянках і весняних іграх, як персоніфікований образ шуму першої весняної зелені [2;7]. «Шум» як символ розбудженої космічної енергії, пов'язаної з пробудженням природи навесні знаходимо у праці М. Грушевського [4]. В. Войтович пов'язує «шум» з ім'ям давньослов'янського бога лісів. Це трактування підкреслює роль лісу як священного місця в стародавніх віруваннях [1]. У роботах С. Плачинди Зелений Шум виконує роль дополітеїстичного образу-тотема протоукраїнців, який уособлює розквітлу природу і пробудження Дніпра (Славути) навесні [4].

В українському літературному контексті міфологічний образ Зеленого Шуму набуває символічного значення: вітальна енергія природи (Леся Українка, Іван Франко); романтична атмосфера весняного періоду (Павло Тичина, Максим Рильський). В однойменному циклі С. Черкасенка символіка Зеленого Шуму інтерпретується не лише як весняне пробудження, але й як символ національного відродження та ностальгії за втраченою батьківщиною. Еміграційний досвід С. Черкасенка сприяв загостренню відчуття розриву з національним ґрунтом, що відображено в його поетичній творчості. Застосовуючи міфологічні паралелі та символічні образи, автор розкриває ідею нерозривного зв'язку з батьківщиною як джерела життєвої енергії та творчого натхнення.

Поетичний цикл «Зелений шум», що складається з тринадцяти поезій, можна інтерпретувати як емоційно-символічну реакцію автора на національно-визвольні змагання в Україні 1917–1921 років. Поезії відображають есхатологічні сподівання на регенерацію, катарсис через емоційне переживання та колективні ритуали, а також артикують прагнення до національної суверенності, що було домінантною метою українського соціуму в означений історичний період. Рефрен відродження, національно-визвольної боротьби та месіанської надії пронизує весь поетичний цикл, виступаючи як рефлексія на національні та особисті випробування. Цикл функціонує як алегорична репрезентація історичної трагедії України початку ХХ століття, коли прагнення народу до «весняного оновлення» було замінене на «пекельний жарт» історії. Цикл відображає глибоку психологічну драму ліричного героя, який проходить через етапи внутрішньої боротьби. Його емоційний стан трансформується від надії та очікування до сумнівів, від протесту, емоційного вибуху, вітального потягу до екзистенційного розпачу: «Весна? Пекельний жарт/ І сонцем тим сам сатана сміється..» [6, с. 204]. У більшості поезій циклу весна постає не лише як символ природного відродження, але й як символ особистісного очищення. Дощ, Зелений Шум, веснянки функціонують як символи природного очищення та регенерації, що відкриває нові можливості після пережитих травм.

Міфологічний образ Зеленого Шуму в циклі є метафорою національного відродження, що уособлює вітальну силу природи, стихійну боротьбу та національну регенерацію. Проте в останніх поезіях циклу цей образ зазнає трансформації, поступаючись місцем хаосу, війни, смерті, й замінюється архетипними символами смерті, жертвоприношення та оманливого оновлення. У поезії «Весна» з'являються образи круків та хрестів, що символізують міфологію смерті та загибелі. У такий спосіб ліричний герой передає алюзію на війни, репресії та масові поховання, що посилюється через ці символи, які вказують на криваву жертву, принесену в ході історичних катастроф.

Образ Сонця-Сатани є міфологемою оманливого світла. У багатьох міфологічних системах сонце символізує життя, тепло та відродження. Проте в циклі «Зелений Шум» воно постає в образі Сатани, що вказує на ефемерний характер цього світла. Цей мотив корелює з апокаліптичними уявленнями, де світло може бути оманливим, а фальшиві «визволителі» несуть не відродження, а загибель. У слов'янських міфах та народних віруваннях трапляється уявлення про «темне сонце» або «чорне світло», що пророкує біду. Інтерпретація Сонця-Сатани як символу радянської влади узгоджується з міфологічним мотивом «фальшивого божества», яке приходить як спаситель, але несе руйнування. Це корелює з історичним контекстом, коли радянська ідеологія обіцяла «світле майбутнє», але принесла репресії, терор та смерть.

Висновки

Отже, «Зелений Шум» – це не лише естетично привабливий природний образ, але й полісемічний символ, що глибоко вкорінений у фольклорному та літературному дискурсі України. У циклі Зелений Шум інтерпретується як символ природного відродження, національно-визвольної боротьби, очищення та месіанської надії, а також його трансформація в символ трагедії, війни та смерті в умовах історичних катастроф.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська міфологія / В. М. Войтович. – Київ: Либідь, 2002. – 662 с.
2. Грінченко Б. Етнографічні матеріали, зібрані у Чернігівській та сусідніх з нею губерніях. – Чернігів, 1899. – Вип. 3. – №197.

3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Київ: Обереги, 1994. – Кн. I. – 400 с.
4. Мошноріз М. Міфопоетика творчості Спиридона Черкасенка: автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.01 «Українська література». – Вінниця, 2021. – 22 с.
5. Погребенник В. Ф. Фольклоризм української поезії (остання третина XIX – перші десятиліття XX століття): посібник. – Київ: Юніверс, 2002. – 158 с.
6. Черкасенко С. Ф. Твори: в 2 т. Поезія. Драматичні твори / Упоряд., примітки та передмова О. Мишанич. – Київ: Дніпро, 1991. – Т. 1. – 891 с.
7. Чубинський П. Праці етнографічно-статистичної експедиції у Західно-Російський край. – Вип. 7. – Київ, 1872. – Т. 3. – С. 50.

Мошноріз Марія Миколаївна – канд. філол. наук, старший викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, ел. пошта: moshnoriz.m.m@vntu.edu.ua.

Moshnoriz Mariia Mykola - Candidate of Philological Sciences, Department of Linguistics, Vinnytsia National Technical University, e-mail: moshnoriz.m.m@vntu.edu.ua.